

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04, 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41
TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BD/240/16/87

ŚRODKI MASOWEGO PRZEKAZU

/zasięg, popularność, wiarygodność/

Wrzesień 1987r.

Dane zawarte w opracowaniu stanowią tę część wyników badań prowadzonych przez CBOS w latach 1985-1987¹, która pozwala odtworzyć niektóre zachowania i opinie odbiorców masowego przekazu. Ustalenie zasięgu, popularności i wiarygodności różnych źródeł informacji jest ważne dla określenia zarówno warunków, w jakich środki przekazu realizują politykę informacyjną, jak też możliwości ich opiniotwórczego oddziaływania. W opracowaniu omówiono następujące kwestie:

- stosunek do polityki jako przedmiotu masowego przekazu;
- udział różnych źródeł informacji w dostarczaniu wiadomości o aktualnych wydarzeniach politycznych;
- popularność i zasięg serwisów informacyjnych i programów TV;
- uwarunkowania rynku czytelniczego - zasięg i częstość korzystania z informacji prasowych, popularność gazet i tygodników;
- społeczna ocena treści przekazywanych przez oficjalne, zinstytucjonalizowane środki przekazu, ich zasięg oddziaływania i wiarygodność.

1. Stosunek do polityki

Zainteresowanie wydarzeniami politycznymi określa możliwości oddziaływania środków przekazu, jest istotnym warunkiem odbioru treści przedstawianych przez mass media. Ustalano je na podstawie deklaracji badanych. Wynika z nich, że polityka nie skupia uwagi większości społeczeństwa. Odsetek badanych skłonnych powiedzieć o sobie, że uważnie śledzi wydarzenia polityczne jest znikomy - od marca '86 kształtuje się niezmienne na poziomie 2% /tab.1/. Bardzo duże i znaczne zainteresowanie przejawia obecnie 10-13% i jest to wskaźnik nieco niższy niż w latach ubiegłych. Zdecydowana większość respondentów śledzi jedynie najważniejsze wydarzenia. Stopień zainteresowania był w zasadzie dość stały do końca 1986 r., ostatnio natomiast zmalało natężenie uwagi.

¹ Informacje o badaniach CBOS, których wyniki wykorzystano w opracowaniu, zawiera aneks - część I.

Największe zainteresowanie polityką przejawiają inteligencja i pracownicy umysłowi, najmniejsze - robotnicy niewykwalifikowani i szeregowi pracownicy handlu; robotnicy wykwalifikowani znajdują się dokładnie w środku rejestru intensywności zainteresowania poszczególnych grup społecznych. Wydarzenia polityczne uważnie śledzą członkowie PZPR, członkowie organizacji sojuszniczych nie deklarujący przynależności do b.NSZZ "Solidarność" oraz ci z należących kiedyś do "Solidarności", którzy dotychczas nie wstąpili do prosocjalistycznych organizacji społeczno-politycznych. Można zaryzykować twierdzenie, że deklarujący zainteresowanie polityką charakteryzują się pewnym wyrobieniem politycznym, stałością afiliacji politycznych. Potwierdza to fakt, że osoby mające wyrobione /pozytywne lub negatywne/ zdanie o sytuacji politycznej lub polityce władz częściej interesują się polityką. Od polityki dystansują się osoby aktywne religijnie /regularnie praktykujące/ oraz nie mające o niej wyrobionego zdania. Ponadto zróżnicowania te są uzależnione od ogólnej aktywności życiowej: zainteresowanie polityką częściej deklarują osoby będące w apogeum aktywności zawodowej - w wieku od 25 do 54 lat - niż młodsze i starsze.

Fakt dystansowania się obecnie od polityki 1/2 badanych skłania do ostrożności w ocenie oddziaływania środków masowego przekazu. Można o nim bowiem mówić tylko w przypadku osób aktywnie odbierających przekaz - śledzących informacje o większości ważnych wydarzeń. Natomiast działania i opinie pozostałych są prawdopodobnie w małym stopniu modyfikowane przez mass media.

2. Źródła informacji o aktualnych wydarzeniach

Najbardziej powszechnymi źródłami wiedzy o aktualnych wydarzeniach politycznych są oficjalne środki masowej komunikacji /a prawie zawsze telewizja/ oraz przekaz pozainstytucjonalny /własne obserwacje - 54-70% - lub to, co mówią inni ludzie - 30-55%/ - tabela 2.

Tabela 2

w procentach

Źródła informacji o aktualnych wydarzeniach politycznych	Respondenci według terminów badań							
	III -85	VIII -85	XII -85	III -86	V -86	VII -86	XII -86	VIII -87
Telewizja	91	88	89	92	83	89	90	95
Radio	74	75	74	77	67	54	74	80
Prasa	75	74	66	73	49	64	70	72
Konferencje rzecznika rządu	41	27	22	24	15	.	25	35
Polskojęzyczne rozgłoszenie zachodnie	35	21	16	13	32	7	11	12
Radio zagraniczne	11	9	7	6	8	.	5	6
Koledzy	.	17	19	28	.	32	18	20
Rodzina	.	21	24	35	48	19	21	27
To, co mówią ludzie	55	30	37	47	41	10	35	40
Ludzie znający się na polityce	13	11	19
Własne obserwacje	70	64	57	67	.	.	54	50

Częstość korzystania z krajowych źródeł przekazu informacji jest w zasadzie stała i można mówić o zdecydowanej ich przewadze nad wszelkimi innymi. Systematycznie i znacznie natomiast maleje odsetek sięgających po informacje do zachodnich rozgłoszeń radiowych /35 w marcu 1985 r. do 20-10 w okresie późniejszym/. Inaczej było jedynie po awarii elektrowni w Czernobylu. Blisko jedna trzecia badanych szukała wtedy bliższych informacji na ten temat w dostępnych źródłach zachodnich, rzadziej zaś niż zwykle w polskich środkach przekazu.

Znaczącym źródłem informacji dla badanych są konferencje prasowe rzecznika rządu, jakkolwiek częstość sięgania do niego

przy różnych fluktuacjach nie wróciła do poziomu z I kwartału 1985 r.².

Powody korzystania z rozgłośni zagranicznych i sprawozdań z konferencji prasowych J.Urbana mogą o tyle być podobne, że w obu przypadkach mamy do czynienia z komentowaniem wydarzeń w ogromnym stopniu absorbujących uwagę opinii publicznej lub stosunkowo mało eksponowanych przez polskie mass media. Trudno orzekać, czym zmniejszenie audytorium obu tych źródeł informacji po pierwszym kwartale 1985 roku /a więc po procesie zabójców J.Popiełuszki/ należy wiązać z tym, że później nie było tak bulwersujących i rozstrząsanych właśnie przez te rozgłosnie i dziennikarzy wydarzeń w Polsce czy też z ogólną stabilizacją polityczną. Być może tym też można tłumaczyć wcześniej stwierdzone zmniejszenie się odsetka osób deklarujących zainteresowanie polityką.

Poszukiwanie informacji możliwie wszechstronnych i wyczerpujących, a co za tym idzie - sięganie do wielu źródeł jest charakterystyczne dla osób o znacznych zainteresowaniach politycznych, inteligencji /głównie z wyższym wykształceniem/, osób aktywnych zawodowo /w wieku 25-44 lat/ i członków organizacji społeczno-politycznych. Te cechy badanych mają minimalny wpływ na częstość korzystania ze źródła tak powszechnego, jak telewizyjne serwisy informacyjne, niewielki - na odbiór informacyjnych programów polskiego radia, duży zaś zarówno na częstość czytania informacji politycznych w prasie, oglądanie lub czytanie doniesień z konferencji rzecznika prasowego rządu, jak też na zainteresowanie przekazem zachodnich rozgłosni radiowych.

3. Telewizja

Oficjalne środki przekazu - prasa, polskie radio, TV jako źródło informacji politycznej mają zdecydowaną przewagę nad wszelkimi innymi. Największe audytorium zdobyła sobie telewizja

² Odnotowany w sierpniu br. gwałtowny wzrost zainteresowania sprawozdaniami z konferencji prasowych rzecznika rządu wynika zapewne z faktu obszernego komentowania przez J.Urbana wydarzeń, które nie nabrały szerszego rozgłosu w środkach masowego przekazu, a mianowicie węgierskich przepisów celnych oraz zmian wprowadzonych w polskich przepisach paszportowych.

- ponad 90% badanych przyznaje, że dostarcza im ona wiedzy o ważnych, aktualnych wydarzeniach politycznych. Telewizyjne serwisy informacyjne są oglądane, chociaż z różną regularnością, praktycznie przez każdego dorosłego Polaka. Wyniki ostatnich sondaży z okresu od kwietnia do sierpnia '87 pozwalają określić popularność niektórych audycji informacyjnych i publicystycznych emitowanych przez TV. Najwięcej dorosłych widzów zarówno w mieście, jak na wsi /96% oglądających według danych z badań kwietniowych, 95,5% - w maju/ skupia główne wydanie dziennika telewizyjnego. Nieznacznie tylko niższy jest odsetek oglądających Teleexpress /odpowiednio: 91,5 i 89/. Częstotliwość, z jaką są oglądane oba te programy, jest zbliżona /tab.3/. Tendencja ta nie potwierdza się wśród młodzieży, która znacznie częściej ogląda regularnie Teleexpress niż DTV. Ciągłe rosnącą popularnością cieszy się Panorama Dnia - obecnie ogląda ją już około 80% społeczeństwa mimo późnej pory emisji i nadawania po tak powszechnie oglądanych serwisach informacyjnych jak Teleexpress i główne wydanie DTV /zestaw informacji dnia jest zbliżony/.

W badaniach czerwcowych prosiliśmy respondentów o podanie tytułów telewizyjnych audycji publicystycznych, jakie oglądają. Stosunkowo często badani wymieniali wspomniane już serwisy informacyjne. Publicystyką różnego typu interesowało się 37,2% badanych. Największą popularnością cieszyły się następujące programy:

- konferencje rzecznika prasowego rządu	- 10,5%
- Czas	- 9,9%
- Monitor Rządowy	- 8,9%
- Tygodnik Gospodarczy	- 5,4%
- Rozmowa na telefon	- 4,7%
- Express reporterów, Sprawa dla reportera	- 3,6%
- Kram	- 3,0%

Zainteresowanie programami publicystycznymi jest największe wśród inteligencji, członków PZPR i osób uważnie śledzących wydarzenia polityczne. Najmniejsze wśród dystansujących

Tabela 3

w procentach

Częstotliwość oglądania programu	DTV				Telexpres				Panorama Dnia			
	próba ogólnopolska		ludność wsi	młodziwież	próba ogólnopolska		ludność wsi	młodziwież	próba ogólnopolska		ludność wsi	młodziwież
	VIII '87	IV '87	V '87	IV '87	VIII '87	IV '87	V '87	IV '87	VIII '87	IV '87	V '87	IV '87
Codziennie, prawie codziennie	37	39	39	17	31	38	35	43	18	8	8	7
Kilka razy w tygodniu	36	32	33	38	33	30	31	38	26	14	14	21
Rzadko, okazjonalnie	22	25	24	38	25	22	23	13	33	35	32	40
Wcale	3	4	4	4	9	9	11	2	21	42	44	25

się od polityki, robotników niewykwalifikowanych oraz rolników; te kategorie badanych również rzadziej i mniej regularnie oglądają serwisy informacyjne TV.

Warto podkreślić, że powszechność odbioru audycji emitowanych przez TV ogranicza się głównie do programów informacyjnych. Inne programy mają stosunkowo nieliczne audytorium.

4. Prasa

Zbierane przez CBOS dane na temat częstości i regularności korzystania z informacji prasowych, poczytności zarówno dzienników, jak i periodyków są w pewnym stopniu porównywalne z wynikami badań ankietowych przeprowadzonych na ten temat przez GUS w 1985 r. Badania GUS obejmowały znacznie większą próbę /11 631 osób/, inna też była technika zadawania pytań.

Najwyższy odsetek czytających ma prasa codzienna. Co drugi dorosły Polak czyta ją systematycznie /codziennie lub prawie codziennie/, bez mała co czwarty 2-3 razy w tygodniu; około 12% sięga po dzienniki od czasu do czasu, a 14% nie czyta ich w ogóle. Odsetek czytających /w tym regularnie/ jest nieco wyższy w mieście niż na wsi. Dane te są zbliżone do wyników badania GUS /tab.4/.

Tabela 4

Czytelnicтво gazet	w procentach			
	GUS 1985r.	Badani przez CBOS		
		ludność Polski IV'87	młodzież IV'87	ludność wsi V'87
Czytający:				
- systematycznie	41,0	49,3	44,9	47,0
- 2-4 razy w tygodniu	29,1	23,7	29,0	19,3
- rzadziej niż 2 razy w tygodniu	22,5	12,3	11,8	13,7
Nie czytający	7,4	14,0	9,3	16,0

Ustalenie poczytności i popularności poszczególnych dzienników jest niemożliwe ze względu na to, że nie zawsze są one dostępne w poszczególnych regionach i wiele z nich ma lokalny charakter. Można jednak powiedzieć, że największą liczbę czytelników ma codzienna prasa partyjna /organa PZPR bądź stronnictw sojusznicznych/ - tabela 5. Znaczne grono czytelników /10,7% w próbie ogólnopolskiej, 25,4% wśród młodzieży i 22,2% na wsi/ mają gazety centralne. Spośród nich największą popularnością cieszy się "Gromada - Rolnik Polski" - szczególnie w środowisku wiejskim /18,8%/ i uczniów /13,5%/.

Tabela 5

Rodzaje gazet	w procentach		
	Czytający		
	dorośli ludność Polski IV '87	młodzież IV '87	ludność wsi V '87
Regionalne - organa PZPR, SD, ZSL	63,2	59,7	52,5
Dzienniki centralne /ogółem/ w tym:	36,4	33,1	20,9
Trybuna Ludu	19,6	16,4	8,9
Dziennik Ludowy	3,0	8,0	4,0
Rzeczpospolita	5,4	2,6	1,3
Kurier Polski	4,4	1,8	1,8
Życie Warszawy	7,3	2,8	2,7
Sztandar Młodych	5,4	1,7	2,1
Słowo Powszechne	1,2	0,7	0,4
Żołnierz Wolności	0,7	0,2	0,2
Express Wieczorny	8,6	7,2	5,3
Gazety centralne /ogółem/ w tym:	10,7	25,4	22,2
Gromada - Rolnik Polski	4,1	13,5	18,8
Gazeta Młodych	0,5	1,3	0,1
Zielony Sztandar	1,0	1,4	1,3
Świat Młodych	0,4	6,4	0,8
Sport, Przegląd Sportowy	5,2	5,7	2,5
Regionalne - niezależne	25,4	15,4	12,6
Popołudniówki regionalne	20,9	15,8	9,0
Uwaga - Dane przedstawione w tabeli nie sumują się do 100%, ponieważ znaczna część badanych czyta kilka tytułów.			

Dość powszechne jest także czytelnictwo tygodników. Obejmuje ono 66-76% dorosłej ludności i blisko 90% uczącej się młodzieży. Około 40-43% dorosłych i ponad 46% młodzieży czyta je systematycznie. Wskaźniki te są zdecydowanie niższe w środowisku ludności wiejskiej i wynoszą: 55% czytających, w tym 30,6% regularnie. Obserwujemy znaczne zróżnicowanie preferencji czytelniczych i zasięgu oddziaływania zarówno poszczególnych tytułów, jak i rodzajów tygodników. Najpoczytniejsze obecnie wśród dorosłej ludności Polski tygodniki to /według częstości wskazań/³:

	<u>Próba ogólnopolska</u>		<u>Ludność wsi</u>
	<u>VI'87</u>	<u>IV'87</u>	<u>V'87</u>
1/ Przyjaciółka	26,5	25,8	25,9
2/ Kobieta i Życie	18,0	20,9	8,6
3/ Polityka	13,8	17,4	1,0
4/ Przekrój	11,4	11,9	2,0
5/ Panorama	7,9	11,0	4,2
6/ Razem	7,1	9,4	5,5
7/ Gospodyni	6,1	4,1	6,8
8/ Veto	3,9	4,0	1,1
9/ Przegląd Tygodniowy	3,8	3,1	0,3
10/ Prawo i Życie	3,2	3,5	0,6

Nieco inne są tu preferencje młodzieży, co jest zrozumiałe zważywszy na wpływ młodzieżowej subkultury i charakterystycznych dla tego wieku zainteresowań. Młodzież najchętniej czyta: "Razem" - 37,6%, "Przyjaciółkę" - 21,0%, "Panoramę" - 15,1%, "Na przełaj" - 11,2%, "Filipinkę" - 10,8%, "Kobietę i Życie" - 10,0%, "Ekran" i "Film" - 6,1-6,8%, "Politykę" - 5,8% oraz "Nową Wieś" - 5,4%.

Największą popularnością zatem zarówno wśród dorosłych czytelników, jak i młodzieży cieszą się tygodniki ilustrowane, a przede wszystkim adresowane do kobiet. Spośród społeczno-kulturalnych jedynie "Polityka" zajmuje znaczącą pozycję na rynku czytelniczym. Przewaga popytu na pisma ilustrowane po-

³ Pełny rozkład wskazań badanych na poszczególne tygodniki prezentujemy w aneksie - część II.

twierdza się, gdy rozpatrujemy czytelnictwo tygodników ze względu na ich typ: ilustrowane - 53-62% odbiorców, społeczno-kulturalne - 21-29%, a około 4-4,5% czytelników mają tygodniki katolickie. Szczegółowe dane zawiera tabela 6.

Tabela 6

w procentach

Rodzaje tygodników	Badani przez				
	GUS 1985r.	CBOS			
		dorosła ludność Polski		młodzież IV '87	ludność wsi V '87
		VI '87	IV '87		
Ilustrowane	79,2	53,0	62,2	74,4	40,9
w tym:					
- kobiece	-	34,8	37,2	32,5	31,4
- pozostałe	-	31,4	40,2	62,2	15,7
Społeczno- -kulturalne	42,5	20,8	28,9	16,7	9,4
Katolickie	-	4,0	4,6	1,9	1,2
Regionalne /o zasięgu lokalnym/	-	3,4	4,5	11,3	10,2

Zestawienie z danymi GUS z 1985r. wskazuje na znaczne rozbieżności w zasięgu czytelnictwa tygodników. Częściowo mogą one wynikać z różnego sposobu pytania /w ankiecie GUS proszono respondentów o określenie, czy i jak często czytają określony typ tygodników, a więc badanemu łatwo było "korzystnie" wypaść w oczach ankietera; w ankietach CBOS respondent musiał podawać tytuły tych tygodników, które czyta z określoną regularnością/ lub z różnego rodzaju klasyfikacji poszczególnych tytułów /wyodrębnienie w klasyfikacji CBOS tygodników katolickich i o zasięgu lokalnym/. Różnice między danymi z 1985r. a tegorocznymi są jednak tak duże, że można mówić o znacznym zmniejszeniu czytelnictwa tygodników. Uzyskane przez nas dane wskazują też na mniejszą regularność czytania tygodników ilustrowanych. Na zbliżonym poziomie utrzymuje się ona natomiast w przypadku tygodników społeczno-kulturalnych: 15,6% według danych GUS, 14,7-17,5% według danych CBOS.

Najbardziej rozpowszechnione jest czytelnictwo tygodników wśród młodzieży szkół średnich. Popularnością cieszą się przede wszystkim tygodniki ilustrowane; po społeczno-kulturalne uczniowie sięgają rzadziej.

Najniższy jest odsetek czytelników wszystkich typów tygodników /poza regionalnymi/ wśród populacji mieszkańców wsi. Maleje on drastycznie szczególnie wśród ludności rolniczej /tab.7/.

Tabela 7

Ludność wsi według grup zawodowych	w procentach			
	Czytający tygodniki			
	ilustrowane	kobiece	społeczne	katolickie
Inteligencja	54,5	36,4	45,5	4,5
Pracownicy techniczni i umysłowi	38,1	62,3	20,2	1,8
Robotnicy rolni	12,8	22,0	7,3	1,8
Rolnicy indywidualni	3,7	26,1	6,6	1,5

Poza uwarunkowaniami terytorialnymi czytelnictwo prasy jest zdeterminowane przez takie cechy badanej populacji, jak: płeć, wiek, wykształcenie, status społeczno-zawodowy i aktywność społeczno-polityczna. Generalnie można stwierdzić, że kobiety sięgają po prasę mniej regularnie i rzadziej - wyjątek stanowią tu tygodniki adresowane głównie do nich /czyta je 60-62% kobiet, a około 10% mężczyzn/. Największy zasięg i regularność czytelnictwa występuje wśród osób z wyższym wykształceniem /dotyczy to zwłaszcza tygodników społeczno-kulturalnych - czyta je blisko 70% w tej grupie badanych, gdy np. około 14-20% osób z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym, a 40-45% - średnim/, wykonujących zawody inteligenckie, będących w pełni aktywności zawodowej i życiowej /w wieku 25-44 lat/. Ważna jest tu również aktywność społeczno-polityczna; najczęściej czytają członkowie PZPR w przeciwieństwie do nie należących do żadnej organizacji społeczno-politycznej i nie działających społecznie. Najrzadziej sięgają po prasę osoby o niskim poziomie wykształcenia, rolnicy i robotnicy nie-

wykwalifikowani, a także /szczególnie po periodyki/ emeryci. Dla robotników wykwalifikowanych wskaźniki czytelnictwa prasy i tygodników są nieco niższe niż średnia dla ogółu dorosłej populacji.

Niski jest wskaźnik czytelnictwa miesięczników i kwartalników, gdyż w żadnym z badań nie przekracza 20% /z tego zaledwie ok. 8% czyta systematycznie/. Największą popularnością w dorosłej populacji Polaków cieszy się miesięcznik "Jestem" - 2% odbiorców i "Magazyn Rodzinny" - 1,3%/na pozostałe nie wskazało więcej niż 0,8%/. Nieco częściej czyta ucząca się młodzież. Na ogół są to miesięczniki: "Jestem" - 11,5%; "Młody Technik" - 3,4%; "Fantastyka" - 2,5%; "Radioelektronik" - 2,1% oraz "Magazyn Rodzinny", "Literatura" i "Non-Stop" - po 1,8% wskazań.

Reasumując w społeczeństwie trwały jest zwyczaj korzystania z gazet codziennych, mniej powszechny - z tygodników ilustrowanych. Natomiast o zwyczaju czytania tygodników społeczno-kulturalnych można mówić jedynie w odniesieniu do inteligencji.

Warto jeszcze zauważyć, że aktywność czytelnicza niekoniecznie musi się wiązać z zainteresowaniem informacjami politycznymi i ich odbiorem. Duża popularność dzienników regionalnych może wynikać z tego, że zawierają informacje lokalne, ważne dla codziennego życia badanych.

5. Społeczne oceny środków masowego przekazu

Wcześniejsze ustalenia pozwalają mówić o powszechności korzystania z informacji dostarczanych przez legalne, zinstytucjonalizowane środki przekazu, szczególnie TV. Analiza współwystępowania wskazań badanych na źródła, z których czerpią oni wiedzę o aktualnych wydarzeniach politycznych, wykazała, że nie ma praktycznie wśród nich osób pozostających poza zasięgiem oddziaływania oficjalnych środków przekazu /tab.8/. Wzrosło też znaczenie tych środków jako jedyne źródła informacji, co zdaje się świadczyć o większej obecnie ich wiarygodności i możliwości opiniotwórczego oddziaływania. Nie można jednak nie dostrzegać

faktu, że zdecydowana większość Polaków systematycznie poszukuje informacji również w innych źródłach. Nasuwa się zatem pytanie, czy wynika to z ograniczonego zaufania do "oficjalnych" wiadomości i próby ich weryfikacji, z niedosytu informacji czy też z niewłaściwego - zawiłego i nudnego serwowania treści.

Tabela 8

w procentach

Sposoby zdobywania informacji o aktualnych wydarzeniach	Wskazania według terminów badań			
	III '85	XII '85	III '86	XII '86
Tylko źródła oficjalne	13,0	18,0	23,0	27,0
Źródła oficjalne i własne obserwacje	14,0	22,0	15,0	17,0
Źródła oficjalne i to, co mówią ludzie, znajomi	8,0	9,0	13,0	15,0
Źródła oficjalne, własne obserwacje i to, co mówią ludzie	26,0	20,0	29,0	27,0
Źródła oficjalne i zachodnie rozgłoszenie	6,0	4,0	4,0	3,0
Źródła oficjalne, własne obserwacje i zachodnie rozgłoszenie	12,0	9,0	5,0	4,0
Źródła oficjalne, zachodnie rozgłoszenie i to, co mówią ludzie	4,0	2,0	3,0	2,0
Wszystkie źródła	17,0	9,0	8,0	5,0

Wyniki badań zdają się świadczyć, że w opinii badanych każdy z tych zarzutów jest zasadny. Dwukrotnie - w marcu '85 i marcu '86 prosiliśmy badanych o wskazanie źródeł informacji najbardziej aktualnych, wyczerpujących, interesujących i wiarygodnych. Mimo odmiennej techniki zastosowanej przy zadawaniu tego pytania /w marcu '85 badani mogli wymienić dowolną liczbę źródeł, natomiast później proszono ich o wybór tylko dwóch/

w obu porównywanych badaniach wystąpiła wspólna prawidłowość. W trzech pierwszych wymiarach zdecydowanie przeważały wskazania na TV, polskie radio i prasę. Natomiast gdy oceniano wiarygodność źródeł informacji, bardzo istotne okazały się własne obserwacje, a przewaga oficjalnych środków przekazu wyraźnie zmalała. Oto pozycje poszczególnych źródeł ze względu na ich wiarygodność:

	Odsetki wskazań:	
	<u>III'85</u>	<u>III'86</u>
1/ własne obserwacje	29,4	19,0
2/ telewizja	20,7	20,7
3/ radio	17,1	15,1
4/ prasa	17,1	19,8
5/ rozgłośnie zachodnie	10,2	6,2
6/ konferencje rzecznika prasowego rządu	8,4	3,9
7/ to, co mówią ludzie	5,7	4,0
8/ rodzina, znajomi	.	7,9
9/ koledzy z pracy -	.	3,4

Potwierdzeniem wspomnianej tendencji są dane uzyskane w marcu'85. Badani mogli wówczas wskazać również te źródła informacji, które darzą najmniejszym zaufaniem - tylko 1% uznało za takie własne obserwacje. Pozycje pozostałych przedstawiały się następująco:

	Odsetki wskazań:
1/ telewizja	24,4
2/ to, co mówią ludzie	18,8
3/ prasa	15,2
4/ zachodnie rozgłośnie	14,8
5/ konferencje prasowe rzecznika rządu	12,4
6/ radio	6,4

Analiza współwystępowania tych wskazań pozwala oszacować grupę podważającą wiarygodność oficjalnych źródeł przekazu - liczy ona 1/3 badanej populacji.

4 Szczegółowe dane w aneksie - część III.

Podobne były opinie respondentów o środkach masowego przekazu ustalone w lipcu 1986 w nieco inny sposób - blisko 30% wyraziło pogląd, że działalność prasy, radia i TV nie służy społeczeństwu, nie jest zgodna z jego interesami.

W grudniu 1986 ocenie badanych poddano zgodność przedstawionych przez środki przekazu informacji o stanie naszej gospodarki z potoczną obserwacją. Zaledwie 13,7% stwierdziło, że w większości są one zgodne. Pozostali wypowiedzieli się następująco:

- część informacji się zgadza, a część nie - 37,6%,
- niewiele się zgadza - 25,6%,
- nic się nie zgadza - 3,5%.

Nadal więc grupa przekonanych o braku wiarygodności oficjalnych źródeł informacji jest bliska 30% badanej populacji.

W uzasadnieniu swoich opinii najliczniejsza grupa /30%/ badanych ograniczyła się do powtórzenia wcześniej wyrażonego poglądu, że obraz gospodarki kreowany przez mass media nie zgadza się z rzeczywistością, własną obserwacją, opinią ludzi. Pozostali stawiali głównie następujące zarzuty:

- hołdowanie propagandzie sukcesu - 13,6%
- brak pełnej, rzetelnej informacji, przemilczanie wielu istotnych spraw - 10,5%
- kłamstwo, celowe fałszowanie przekazywanych informacji - 8,0%
- brak pokrycia zapowiedzi prasowych i radio-wo-telewizyjnych z rzeczywistą działalnością władz - 3,1%
- tendencyjne komentarze do przedstawianych informacji - 2,8%
- informacje nieaktualne, opóźnione - 1,6%.

Podobnie badani oceniali w czerwcu 1987 audycje, programy i artykuły na temat reformy gospodarczej, Oto w kolejności wskazań stwierdzenia najbliższe ich opiniom⁵:

⁵ Ponieważ badani mogli wskazać wszvstkie te stwierdzenia, które są bliskie ich opiniom, odsetki nie sumują się do 100.

- 1/ to, co się tam mówi, zwykle nie zgadza się z tym, co jest w rzeczywistości - 34,3%
- 2/ ujawniają, jak skomplikowanym organizmem jest gospodarka - 25,6%
- 3/ przedstawiają na ogół krytyczny, nie upięszony obraz polskiej gospodarki - 21,7%
- 4/ może są mądre i prawdziwe, ale strasznie nudne - 20,0%
- 5/ jest to zwykła propaganda rządowa, wynika z nich, że zawinili wszyscy, tylko nie rząd - 18,5%
- 6/ są one zwykle ciekawe, interesujące - 14,6%
- 7/ są do niczego, nie mogę ich słuchać, oglądać, czytać - 13,1%.

W świetle przedstawionych danych uprawniona wydaje się teza o utrzymywaniu się od 1985 roku na względnie stałym poziomie /około 30% wskazań/ niepełnego zaufania do treści przekazywanych przez prasę, radio, TV. Najpowszechniej stosowaną miarą ich wiarygodności jest przy tym własna obserwacja, zgodność z rzeczywistością, którą widzi się na co dzień. Ale można tu jednocześnie mówić o pewnym specyficznym "niedosycie informacyjnym", odnoszącym się nie do ilości, ale raczej do sposobu przekazywania informacji. Zamiast informacji pełnych i rzetelnych odbiorca otrzymuje gotową interpretację rzeczywistości - obraz upięszony, w którym przemilcza się niewygodne fakty lub osłania nieudolność władz, opatrzonej tendencyjnym komentarzem. Zarzuty takie padały w spontanicznych wypowiedziach badanych. Jedynie 22% oceniając informacje przekazywane przez mass media na temat reformy gospodarczej, nie miało wątpliwości, że obraz polskiej gospodarki nie został w nich upięszony.

Interesujące jest także, jak badani oceniali formę przekazywania informacji. W czerwcu '87 jedynie około 15% badanych uznało audycje, programy i artykuły na temat reformy za interesujące, gdy dla 20% były one nudne, a 13% stwierdziło wręcz, że nie może ich oglądać, słuchać, czytać. Wprawdzie oceny te - jak większość danych prezentowanych w tym rozdziale - dotyczą gospodarki, ale to chyba najważniejsza sfera życia codziennego dla społeczeństwa.

Jest też faktem stwierdzonym w wielu naszych badaniach, że mimo tak powszechnego korzystania z informacji dostarczanych przez środki przekazu /wysoki wskaźnik oglądalności DTV i systematycznego czytania gazet codziennych/ uwadze badanych umykają nawet te wydarzenia polityczne, które dotyczą ich bezpośrednio. I tak na przykład w badaniach przeprowadzonych bezpośrednio po kwietniowych podwyżkach cen ustaliliśmy, że opublikowane w prasie oświadczenie związków zawodowych i rządu w sprawie wysokości podwyżek czytało w całości jedynie 11% badanych, a ich fragmenty - niespełna 20%. Być może więc informacje dla przeciętnego odbiorcy powinny być podawane w sposób bardziej zwięzły i klarowny.

x

x

x

Można zaryzykować twierdzenie, że środki masowego przekazu nie spełniają dobrze funkcji informacyjnej. Obszar niewiedzy o zagadnieniach ważnych tak społecznie, jak indywidualnie jest bowiem duży. Po części może to wynikać z uprzedzeń i braku zaufania do oficjalnych środków przekazu, ale głównie ze sposobu ich działania, w którym większy nacisk kładzie się na oddziaływanie mentorsko-propagandowe niż na rzetelną i szybką informację i komentowanie oparte na znajomości psychologii odbioru społecznego.

ANEKS

Część I

Wykaz badań CBOS stanowiących podstawę opracowania

1. XII⁸⁴ - "Jak minął rok 1984?". Ogólnopolska próba udziałowa dorosłej ludności - 1440 wywiadów.
2. III⁸⁵ - "Aktualne wydarzenia /1/". Ogólnopolska reprezentatywna próba dorosłej ludności - 1132 wywiady.
3. XII⁸⁵ - "Aktualne problemy /2/". Ogólnopolska reprezentatywna próba dorosłej ludności - 1479 wywiadów.
4. III⁸⁶ - "Polityka informacyjna". Ogólnopolska reprezentatywna próba dorosłej ludności - 1498 wywiadów.
5. III⁸⁶ - "Aktualne wydarzenia /2/". Ogólnopolska reprezentatywna próba dorosłej ludności - 1498 wywiadów.
6. V⁸⁶ - Relacje po awarii elektrowni w Czernobylu. Próba reprezentatywna ludności dorosłej 14 północno-wschodnich województw - 425 wywiadów.
7. VII⁸⁶ - "Co o tym myślisz? /7/". Ogólnopolska próba reprezentatywna dorosłej ludności - 1498 wywiadów.
8. VII⁸⁶ - "Aktualne wydarzenia /5/" /opinie o przebiegu i rezultatach X Zjazdu PZPR/. Próba reprezentatywna zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej - 998 wywiadów.
9. XII⁸⁶ - "Jak minął rok 1986?". Ogólnopolska próba reprezentatywna dorosłej ludności - 1477 wywiadów.
10. IV⁸⁷ - "Aktualne problemy /6/". Ogólnopolska reprezentatywna próba dorosłej ludności - 1491 wywiadów.
11. IV⁸⁷ - "Młodzież o przyszłości". Ogólnopolska próba uczniów ostatnich klas szkół średnich - 1136 wywiadów.
12. V⁸⁷ - "Ludność wiejska o problemach wsi i rolnictwa". Ogólnopolska próba ludności wiejskiej - 1466 wywiadów.
13. VI⁸⁷ - "Co o tym myślisz? /9/". Ogólnopolska reprezentatywna próba adresowa dorosłej ludności - 1435 wywiadów.
14. VIII⁸⁷ - "Aktualne problemy /7/". Ogólnopolska reprezentatywna próba dorosłej ludności - 1493 wywiady.

Część II

Zasięg czytelnictwa tygodników

<u>Tygodniki</u>	<u>Wskazania</u>			
	ludność Polski		młodzież	ludność wsi
	VI~87	IV~87	IV~87	V~87
1. Antena	0,4	0,7	1,1	0,1
2. Argumenty	0,3	0,2	0,0	0,1
3. Chłopska Droga	0,8	0,9	0,4	1,7
4. Ekran	1,5	1,4	6,1	0,6
5. Fakty i Komentarze	0,1	0,1	0,0	0,0
6. Fakty~87	0,1	0,3	0,0	0,2
7. Film	1,9	1,9	6,8	1,2
8. Filipinka	1,1	1,1	10,0	0,3
9. Forum	2,3	3,4	0,8	0,4
10. Fundamenty	0,3	0,3	0,0	0,1
11. Gospodyni	6,1	4,1	3,6	6,8
12. Gość Niedzielny	0,9	1,4	0,6	0,4
13. ITD	1,2	1,6	1,0	0,2
14. Katolik	0,3	0,1	0,3	0,2
15. Kierunki	0,1	0,1	0,0	0,0
16. Kobieta i Życie	18,0	20,9	9,9	8,6
17. Kraj Rad	0,3	0,3	0,4	0,1
18. Kultura	1,3	0,9	0,4	0,3
19. Ład	0,1	0,1	0,0	0,0
20. Motor	2,1	4,0	3,5	1,4
21. Motywy	0,1	0,1	0,1	0,0
22. Myśl Społeczna	0,0	0,1	0,1	0,0
23. Na przełaj	0,8	0,7	11,2	0,8
24. Niedziela	0,3	0,5	0,2	0,1
25. Nowa Wieś	2,6	3,5	5,4	3,1
26. Observatore Romano	0,1	0,1	0,0	0,0
27. Odgłosy	0,3	0,5	0,1	0,0
28. Odrodzenie	0,1	0,5	0,1	0,0
29. Panorama	7,9	11,0	15,1	4,2
30. Perspektywy	2,2	4,2	2,9	1,0

Wskazania

<u>Tygodniki</u>	ludność Polski		młodzież	ludność wsi
	VI'87	IV'87	IV'87	V'87
31. Polityka	13,8	17,4	5,8	1,0
32. Prawo i Życie	3,2	3,5	0,8	0,6
33. Przegląd Katolicki	0,4	0,5	0,1	0,0
34. Przegląd Techniczny	1,6	1,9	0,2	0,1
35. Przegląd Tygodniowy	3,8	3,1	1,0	0,3
36. Przewodnik Katolicki	0,3	0,1	0,2	0,2
37. Przyjaźń	0,4	0,1	0,0	0,1
38. Przekrój	11,4	11,9	3,6	2,0
39. Przyjaciółka	26,5	25,8	20,9	25,9
40. Radar	0,1	0,3	0,6	0,0
41. Razem	7,1	9,4	37,6	5,5
42. Rodzina	0,0	0,2	0,1	0,0
43. Rzeczywistość	0,1	0,0	0,1	0,1
44. Sportowiec	2,1	2,6	3,3	1,1
45. Sprawy i Ludzie	0,8	0,3	0,4	0,1
46. Stolica	0,2	0,3	0,1	0,1
47. Sygnały	0,2	0,0	0,1	0,0
48. Szpilki	0,5	0,4	1,3	0,3
49. Tak i Nie	1,1	1,5	0,6	0,3
50. TIM	0,8	1,5	4,5	1,0
51. Tygodnik Demokratyczny	0,1	0,3	0,1	0,0
52. Tygodnik Kulturalny	0,6	0,9	1,1	0,1
53. Tygodnik Polski	0,1	0,0	0,0	0,1
54. Tygodnik Powszechny	1,9	2,3	0,8	0,1
55. Tygodnik Robotniczy	0,1	0,0	0,0	0,0
56. Veto	3,9	4,0	1,5	1,1
57. Walka Młodych	0,6	1,0	1,9	0,4
58. Wiadomości Sportowe	0,0	0,0	0,0	0,1
59. Wieści	0,3	0,6	0,1	1,2
60. Wprost	0,1	0,9	0,0	0,1
61. Wybrzeże	0,3	0,8	1,7	0,3
62. Za i Przeciw	1,0	1,3	0,5	0,3
63. Za Wolność i Lud	0,1	0,1	0,0	0,0
64. Zarzewie	0,4	0,1	2,2	0,4

<u>Tygodniki</u>	<u>Wskazania</u>			
	ludność Polski		młodzież	ludność wsi
	VI-87	IV-87	IV-87	V-87
65. Zorza	0,3	0,1	0,3	0,3
66. Związkowiec	0,4	0,2	0,0	0,1
67. Zwierciadło	0,8	1,1	0,9	0,5
68. Żołnierz Polski	0,8	1,1	3,9	1,0
69. Życie Gospodarcze	1,1	1,9	0,0	0,1
70. Życie Literackie	0,8	1,3	0,4	0,2
71. Życie Partii	0,1	0,1	0,0	0,0